

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний університет імені І І Мечникова
Геолого-географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії і туризму

«Затверджую»

проф. Коваль І.М.

2019 р.

ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗА ФАХОМ «Географія»

для студентів спеціальності «Географія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(денна / заочна форми навчання)

Одеса - 2019

Програма комплексного атестаційного екзамену за спеціальністю «Географія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (денна / заочна форми навчання)
– ОНУ імені І.І. Мечникова - 2019 р.

Шифр та найменування галузі знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: Географія

Освітньо-кваліфікаційний рівень: Бакалавр

Форма навчання: денна / заочна.

Укладачі: д.г.н. проф. Топчієв О.Г.,

д.г.н., проф. Яворська В.В.

д.г.н., проф. Шуйський Ю.Д.

д.б.н., проф. Красеха Є.Н.

к.г.н., доц. Біланчин Я.М.

к.г.н., доц. Сич В.А.

Схвалено Вченою радою геолого-географічного факультету

Протокол № 6 від „24” лютого 2019 р.

Голова Вченої ради

Черкез Є.А.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Державний екзамен з географії передбачає перевірку загальнотеоретичної і практичної підготовки випускників вищого навчального закладу за напрямом підготовки 10 природничі науки освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” спеціальності: Географія освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” у відповідності до державних стандартів підготовки (освітньо-кваліфікаційна характеристика та освітньо-професійна програма).

У зв'язку з реалізацією системою Вищої освіти України ідей Болонського процесу на геолого-географічному факультеті навчальний процес здійснюється за кредитно-модульною системою, що передбачає ступеневий рівень підготовки фахівців.

Основними завданнями підготовки бакалаврів педагогічної освіти з географії є формування основних знань з предмету з використанням інноваційних технологій, широкого географічного світогляду, вміння орієнтуватись у великому обсязі професійної інформації та застосовувати її у практичній професійній діяльності.

Основою успішності виконання поставлених завдань є систематичне формування у студентів бакалаврату загальнотеоретичних положень географічної науки, географічних законів і закономірностей, основних термінів і понять упродовж всього терміну навчання. У відповідності до цього викладачами геолого-географічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова складена програма іспиту з географії, до якої у логічній послідовності включені розділи “Фізична географія” та “Економічна і соціальна географія”, до яких увійшли теоретичні і практичні питання у відповідності до основних дисциплін навчального плану спеціальності. Програмою передбачене висвітлення міжпредметних зв'язків географічних дисциплін, географічних і соціальних процесів та їх наслідків, а також зв'язки з іншими предметами негеографічного циклу. При цьому була врахована специфіка кожної дисципліни, а також зміст інтегрованої шкільної навчальної програми з географії, виходячи з того, що державний екзамен є формою перевірки готовності молодого спеціаліста – бакалавра з географії до викладання географічних предметів у школі.

Студент – випускник бакалаврату під час державного екзамену повинен показати:

- знання основних географічних законів і закономірностей у природі і суспільстві;
- добрі знання основних термінів і понять з дисциплін географічного змісту;
- вміння аналізувати географічну інформацію з використанням географічних карт і атласів, географічної літератури, аналізувати супутню інформацію та застосовувати її у географічних дослідженнях;
- вміння користуватися географічним обладнанням і приладами;
- вміння застосовувати отримані теоретичні знання і практичні уміння під час викладання географії у середніх навчально-виховних закладах.

Програма державного екзамену з географії з методикою її викладання рекомендована для спеціальності “географія” за напрямом 10 природничі науки.

ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗА ФАХОМ «ГЕОГРАФІЯ»

Геологія

Проблема часу в історичній геології. Геохронологія і стратиграфія. Абсолютний та відносний вік Землі. Геохронологічна таблиця. Основні положення теорії тектоніки літосферних плит та теорії геосинкліналей.

Еволюція літосфери і рельєфу. Виникнення та розвиток земної кори. Теорія динамічної акреції та теорія збільшення. Основні орогенези в розвитку Землі. Плити, щити, старі і молоді платформи.

Еволюція атмосфери, гідросфери. Виникнення і генезис атмосфери, гідросфери. Зміна хімічного складу. Клімат палеозою, мезозою, кайнозою. Таласократичні та теократичні епохи в історії Землі.

В.І. Вернадський - засновник вчення про біосферу. Еволюція біосфери. Час і гіпотези виникнення життя. Етапи розвитку життя на Землі. Еволюція рослинного світу в докембрії, палеозої, мезозої, кайнозої. Еволюція тваринного світу в докембрії, палеозої, мезозої, кайнозої.

Корисні копалини, їх типи, пошуки, прогнозування. Екологічні проблеми, що пов'язані з використанням корисних копалин. Методи відтворення антропогенних ландшафтів.

Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства

В.В. Докучаєв – засновник вчення про ґрунти. Значення основних положень його теорії в наш час. Ґрунт як природне тіло, його відмінності і схожість з іншими природними тілами.

Ґранулометричний (механічний) склад ґрунтоутворюючих порід. Загальні фізичні та фізично-хімічні властивості ґрунту. Мінеральний та хімічний склад ґрунтоутворюючих порід та ґрунтів, основні типи ґрунтів, їх утворення, характеристика, поширення.

Рослини – основне джерело гумусу в ґрунті. Біологічний кругообіг речовин. Тепловий і температурний режим ґрунтів. Водний баланс і водний режим ґрунтів. Сучасні проблеми зволоження ґрунтів степової зони України. Роль рельєфу в процесі ґрунтоутворення. Основні закономірності розміщення ґрунтів на земній кулі.

Диференціація полярного ґрунтово-біологічного поясу (ГБП). Особливості ґрунтоутворення в межах полярного ГБП.

Основні ґрунтоутворюючі процеси і зональні типи ґрунтів в межах бореального, субтропічного, тропічного, суббореального ґрунтово-біокліматичних поясів.

Загальне землезнавство

Фігура і розміри Землі. Географічне значення фігури Землі, її розмірів. Обертання Землі навколо осі і його наслідки. Доба як основна одиниця часу. Час місцевий, поясний, всесвітній. Обчислення місцевого часу. Часові пояси. Рух Землі навколо Сонця. Значення вчення Кеплера, Коперніка, Галілея. Освітленість Землі Сонцем. Пояси освітленості. Полуденна висота Сонця над горизонтом і її обчислення.

Сонячна радіація – головне джерело енергії у географічній оболонці. Зміни сонячної радіації в атмосфері: вбирання, відбиття, розсіювання. Закономірності розподілу сонячної радіації біля земної поверхні. Альbedo. Випромінювання радіації поверхнею Землі. Зустрічне випромінювання. Ефективне випромінювання, тепличний (оранжерейний) ефект атмосфери. Радіаційний баланс та його складові. Закономірності розподілу радіаційного балансу.

Тепловий режим підстилаючої поверхні і атмосфери. Зміни температури повітря з висотою, інверсія температури та її види. Добовий і річний хід температури повітря та їх зонально-регіональні особливості. Типи річного ходу температури. Закономірності розподілу температури повітря. Теплові пояси.

Вода в атмосфері. Характеристики вологості повітря. Випаровування та випаровуваність. Добовий і річний хід вологості на різних широтах. Атмосферні опади, їх види. Генетична класифікація опадів. Закономірності розподілу опадів на Землі. Типи річного ходу. Атмосферне зволоження.

Атмосферний тиск. Закономірності розподілу тиску на підстилаючу поверхню. Центри дії атмосфери. Повітряні маси і атмосферні фронти. Формування повітряних мас, "зональні типи" повітряних мас та їх характеристика. Морське та континентальне повітря. Теплі і холодні атмосферні фронти, їх міграція за сезонами, роль у формуванні кліматичних поясів. Циклони, їх утворення і розвиток. Циклони тропічних і позатропічних широт. Погода в циклонах, Антициклони, їх розвиток. Погода в антициклоні. Антициклональна інверсія.

Загальна циркуляція атмосфери. Система західного переносу. Зони конвергенції і дивергенції повітряних мас. Пануючі вітри (пасати, західні вітри помірних широт, східні вітри), Мусонна циркуляція. Формування постійних і сезонних центрів атмосфери.

Клімат. Процеси і фактори кліматоутворення та їх характеристика. Класифікація кліматів Б.П. Алісова. Характеристика кліматичних поясів за Б.П. Алісовим (одного-двох за вибором студента).

Гідросфера. Об'єм і структура гідросфери. Кругообіг води в природі, його значення для географічної оболонки.

Фізико-хімічні властивості вод Світового океану і зонально-регіональний характер їх прояву. Тепловий режим океанів і морів, закономірності розподілу температури на поверхні і в товщі вод океану.. Динаміка океанських вод. Океанічні течії, їх походження і класифікація.

Річка і річкові системи. Фізико-географічні фактори річкового стоку. Розподіл річкового стоку на Землі. Класифікація річок за джерелами живлення і водним режимом О.О.Воєйкова і М.І.Львовича. Зональні типи водного режиму

річок.

Літосфера. Геоморфологія - наука про рельєф. Літосфера - складова частина географічної оболонки. Сучасні уявлення про літосферу. Основні риси земної поверхні. Планетарні мега-, макро-, мезо- і мікроформи рельєфу.

Рельєфоутворення, Основні джерела рельєфоутворення (внутрішня енергія Землі, сонячна енергія, сила тяжіння, космічні фактори). Рельєфоутворення як один із процесів кругообігу речовин і енергії. Геотектура, морфоструктура, морфоскульптура.

Планетарний рельєф Землі, основні елементи материків, океанічних западин. Закономірності розташування і співвідношення материків, океанів, гір, рівнин наземній кулі.

Морфоструктура суші. Класифікація рівнинної і гірської морфоструктури за ознаками. Поняття про епіплатформний орогенез, епігеосинклінальний орогенез, відроджені, молоді, омолоджені гори.

Морфоскульптура. Класифікація морфоскульптурного рельєфу за походженням. Флювіальний, криогенний, суфозійний, еоловий, гляціально-нівальний, гравітаційний, карстовий рельєф як відтворення загального процесу денудації. Закономірності морфоскульптурного рельєфу Землі. Фактори рельєфоутворення для певного морфоскульптурного рельєфу. Поняття про фоновий рельєф, реліктовий рельєф, інверсійний рельєф.

Географічна оболонка. Загальні закономірності будови і розвитку географічної оболонки: єдність і цілісність, кругообіг речовин і енергії, ритмічність, полярна асиметрія. Основні етапи розвитку географічної оболонки, її закономірності. Праці В.Докучаєва, Л.Берга, А.Григор'єва, С.Калесника.

Географічні пояси і зони Землі, їх коротка характеристика.

Фізико-географічне районування. Основні принципи і методи фізико-географічного районування. Система таксономічних одиниць у фізичній географії.

Поняття про ландшафт. Роль різних компонентів у формуванні ландшафтів. Вчення М.А.Солнцева про морфологічні елементи ландшафту.

Географічне середовище і суспільство. Проблема взаємодії суспільства і природи. Сутність проблеми раціонального природокористування, її глобальний і регіональний характер.

Геоєкологія

Геоєкологія: одна назва для різних наук. Інтерпретації геоєкології як біологічних, соціологічних та географічних дисциплін, багатодисциплінарних та міждисциплінарних наукових напрямків у межах географії. Погляди К.Тролля, Г.Лезера, Е.Неефа, Г.Бачинського В.Бокова, О.Топчієва та інших дослідників на об'єкт, предмет та завдання геоєкології. Класифікація основних інтерпретацій геоєкології на підставі об'єктів дослідження.

Особливості екологічного та геопросторового підходів. Екологічний підхід як загальнонауковий метод дослідження. Історія формування та структура сучасної "великої" екології. Екосистема як об'єкт екологічного дослідження. Вклад географів у розвиток екологічного підходу та його конкретних методів. Геосистема як об'єкт геопросторового дослідження.

Історія концепції геосистеми. Сучасні визначення. уявлення про ієрархію геосистем.

Дослідження з використанням екологічного та геопросторового підходів. Основні наукознавчі визначення. Поняття наукової дисципліни. Географічні та екологічні науки як дисципліни, багатодисциплінарні та міждисциплінарні напрямки досліджень. Феномен трансдисциплінарності. Синергетика тріади наука-технологія-суспільство. Основні визначення трансдисциплінарності. Суспільно-політична значимість геоекологічних досліджень та інформації. Значення технології геоматики для проведення геоекологічних досліджень.

Геоекологія як трансдисциплінарна наука про геоекосистеми. Визначення ландшафту та геоекосистеми з позицій постнекласичної методології. Уявлення про комплементарні геоекосистеми. Взаємозв'язок між проблемно-орієнтованим та системно-орієнтованим геоекологічним дослідженням. Дисципліни геоекології.

Застосування теоретичних засад геоекології. Етапи трансдисциплінарного геоекологічного дослідження. Регіональний приклад геоекологічного дослідження

Основи ландшафтознавства

Просторова організація геосистем. Основні організаційні рівні геосистем. Структура і кордони ландшафтної сфери. Природні фактори глобальної, регіональної і локальної організації ландшафтів.

Морфологічна структура ландшафту. Ландшафт як система. Вертикальна і горизонтальна структура ландшафтних комплексів. Територіальні спряження ландшафтних систем(пара динамічні і парagenетичні).

Типи кордонів ландшафтних комплексів та їх функції.

Часова організація геосистем. Коло обіг речовин та енергії як основа функціонування геосистем. Стани геосистем.

Принципи класифікації сучасних ландшафтів. Основні класифікаційні категорії. Природно-антропогенні та антропогенні ландшафти.

Оптимізація ландшафтів. Культурний ландшафт та його основні функціональні елементи.

Прикладне ландшафтознавство. Виробнича, меліоративна, естетична оцінка ландшафту. Ландшафтний моніторинг. Ландшафтний прогноз.

Географія інфраструктури

Поняття і сутність географії інфраструктури. Об'єкт і предмет дослідження. Впровадження поняття «інфраструктура» в економіку та в економічну географію. Функціональна роль інфраструктури для розвитку народногосподарського комплексу й для забезпеченості життєдіяльності населення. Зарубіжна географічна школа та її представники. Вітчизняні економіко-географи про сутність інфраструктури як сфери, яка забезпечує нормальний та безперервний процес суспільного виробництва та місце її в єдиному народногосподарському комплексі.

Особливості й ознаки інфраструктури від інших складових народногосподарського комплексу. Значення, сутність економіко-географічних досліджень інфраструктури, історія розвитку. Методологія наукового пізнання й теоретичних досліджень. Використання територіального, системного, системно-структурного підходу до розвитку елементів інфраструктури (виробничої, соціальної, ринкової). Галузевий та територіальний підходи наукових досліджень до вивчення виробничої й соціальної інфраструктури. Суть економіко-географічних досліджень інфраструктури.

Основи територіальної організації інфраструктури. Специфіка «продукції», «інфрапослуг» виробничої і соціальної інфраструктури. Основні задачі економіко-географічних досліджень територіальної організації інфраструктури. Методи наукового дослідження. Статистичний, математичний, картографічний методи їх роль і значення. Оцінка ступеня використання елементів й об'єктів інфраструктури на певній території населенням та матеріальним виробництвом.

Система показників рівня розвитку виробничої і соціальної інфраструктури: вартісні, натуральні, якісні. Визначення якісного рівня забезпеченості території елементами та об'єктами інфраструктури (виробничої і соціальної) та їх сполученням. Комплексна оцінка території щодо розвитку інфраструктури. Особливості методики прогнозування інфраструктури і її територіальних комплексів.

Роль виробничої інфраструктури в формуванні і розвитку єдиного народногосподарського комплексу. Особливості розвитку економічних районів на сучасному етапі. Інфраструктура як один із найважливіших районоутворюючих факторів. Роль виробничої інфраструктури в розвитку територіально-виробничого комплексу (ТВК) та агропромислового комплексу (АПК) різних масштабів і рангів. Економічне районування і інфраструктура. Виробнича інфраструктура й промисловість. Роль і склад виробничої інфраструктури. Єдність елементів виробничої інфраструктури (функціональне й територіальне). Зв'язок виробничої інфраструктури з господарською організацією території. Класифікація (магістральна, інженерно-комунікаційна й виробнича), ознаки виробничої інфраструктури. Проблеми і перспективи її розвитку.

Методика вивчення територіальної організації інфраструктури. Соціальна інфраструктура. Співвідношення елементів інфраструктури з елементами виробничої і невиробничої сфери народного господарства.

Місце соціальної інфраструктури в народногосподарському комплексі. Соціальна інфраструктура її поняття, склад. Передумови розвитку й особливості вивчення соціальної інфраструктури. Соціальний розвиток села. Основні завдання соціальної інфраструктури. Класифікація соціальної інфраструктури: матеріально – побутова, соціально-культурна сфера. Рекреація і туризм. Розвиток екологічної інфраструктури на оточуюче середовище.

Взаємозв'язок між галузями народного господарства і невиробничою сферою, а також галузями матеріального виробництва і інфраструктурою. Співвідношення сфери матеріального виробництва й не матеріальної сфери як

складових господарського комплексу і інфраструктури є головною умовою його формування. Визначення понять «невиробнича сфера», «сфера обслуговування», «сфера послуг» та відміни між ними. Роль інфраструктури в формуванні опорного каркасу системи розселення.

Ринкова інфраструктура. Транспортна інфраструктура в економічній системі суспільства. Сутність ринку, його функції та умови формування. Структура ринку. Ринкова інфраструктура, її склад, особливості, значення. Взаємозв'язок об'єктів, установ ринкової інфраструктури з матеріальним виробництвом. Моделі ринкової економіки. Формування установ ринкової інфраструктури для успішного розвитку ринкової економіки в Україні. Особливості становлення ринкових взаємовідносин в Україні.

Територіальна структура господарства та її зміни в період науково-технічної революції (НТР). Транспорт, його структура, транспортна мережа, роль і значення. Розвиток інфраструктури в умовах поглиблення географічного поділу праці.

Інституційна інфраструктура. Підходи до визначення поняття «інституційна інфраструктура». Склад, особливості розвитку й функціонування, роль та значення для дії єдиного народногосподарського комплексу.

Інфраструктурно-територіальний комплекс (ІТК) як структурне-функціональне утворення, яке сприяє підвищенню ефективності, розвитку всього народногосподарського комплексу. Виробнича єдність, мета, задачі інфраструктурно-територіального комплексу. Вплив ІТК на зовнішні й внутрішні економічні зв'язки. Міжнародна інфраструктура.

Фінансово-кредитна система й інфраструктура. Загальні риси стану і розвитку. Характеристика, поняття, склад, особливості функціонування фінансово-кредитної інфраструктури. Фінанси підприємств і організацій. Фінанси населення. Банківська система Україна. Кредит. Кредитно-грошова політика. Економічний аналіз діяльності комерційного банку. Вплив інфраструктури на розвиток і розміщення галузей господарства. Пропорційність розвитку галузей народного господарства та об'єктів і елементів інфраструктури в межах даної території.

Географія культури

Мета і завдання навчального курсу. Теорія та методологія географії культури. Теорія та методологія географії культури. Поняття культури та його еволюція. Культура як об'єкт географічного дослідження. Предмет ГК. Місце ГК в системі географічних наук. Розвиток геокультурних досліджень у світі та в Україні.

Методологічні положення ГК. Підходи до географічного вивчення культури: системний, історичний, детерміністське-технологічний, порівняльно-географічний, формаційний, цивілізаційний, діяльнісний, картографічний. Функція часу в ГК. Функціональна модель методологічної сутності ГК. Ідеологічна, соціальна, ландшафтна підсистеми. Види та форми зв'язків. Функціонально-компонентні складові: матеріальна, духовна, екологічна культура.

Територіальна організація культури. Поняття про геокультурний ареал, його структуру.

Культурогенез. Культурогенез як поняття і методологічний підхід. Етногенез та культурогенез. Чинники культурогенезу: природні соціально-економічні, історичні, науково-технічні, політичні, інноваційні, асиміляційні. Культурний комплекс.

Геокультурне середовище. Геокультурне середовище. Поняття про геокультурне середовище. Властивості: у просторі (континуальність, дискретність, структурованість, множинність структур, ієрархічність структурних одиниць) та в часі (стадіальність, циклічність, ритмічність, динамічність, інерційність). Еволюційні, інноваційні, дифузивні трансформації. Геокультурна ситуація як стан геокультурного середовища. Геокультурне районування: принципи, критерії, рівні.

Методичні положення геокультурних досліджень. Джерела інформації. Відбір та оцінка інформації. Методи хронологічного аналізу. Методи просторового аналізу. Картографічне моделювання. Методика геокультурного районування.

Геокультурне районування світу. Геокультурні пояси. Системи ментальності. Співвідношення національного та етнокультурного.

Геокультурні макрорегіони: Європейський, Кавказький, Середньоазіатський, Сибірський, Середньоазіатський, Східноазіатський, Південно-східноазіатський, Південноазіатський, Магриб, Африканський, Північноамериканський, Латиноамериканський, Австралійський, Океанійський.

Картографія з основами топографії

Загальні питання картографії. Коротка історія розвитку картографії. Типи картографічних творів. Математична основа карт.

Елементи карти, проекції, масштаб, закони побудови і властивості. Класифікація картографічних проекцій. Розподіл карт по групах, різноманітність, використання, зберігання.

Азимутальні проекції. Види азимутальних проекцій, властивості, масштаби, викривлення, автори.

Циліндричні проекції. Види циліндричних проекцій. Властивості, масштаби, викривлення, автори.

Конічні проекції. Види конічних проекцій, властивості, масштаби, викривлення, автори.

Зміст загальногеографічної карти. Види і зміст дрібномасштабних загальногеографічних карт.

Тематичні карти. Види і зміст тематичних карт, форми транскрипції. Засоби зображення явищ. Загальні способи зображення явищ на тематичних картах.

Географія населення

Предмет та задачі географії населення. Населення – головна виробнича сила суспільства. Географія населення як галузь географічної науки. Зв'язок географії населення з фізичною географією, географією господарства, етнографією, соціологією.

Розвиток географії населення в Україні.

Расовий та етнічний склад населення. Раса як антрополого-біологічна категорія. Поділ населення на раси. Раси основні і перехідні.

Категорії етнічних спільнот. Плем'я, народність, нація. Класифікації народів: географічна, лінгвістична, господарсько-культурна. Національний склад населення світу та України. Поняття про етногенез. Етнічні процеси.

Чисельність та відтворення населення. Виникнення потреб в обліку населення. Методи обліку та статистичні показники що характеризують динаміку і структуру населення. Переписи населення. Принципи проведення переписів населення. Поточний облік населення.

Поняття про демографічні процеси. Відтворення населення. Народжуваність і смертність: фактори що їх визначають. Типи відтворення населення. Поняття «середня тривалість життя».

Поняття про демографічну ситуацію та демографічну політику. Демографічна ситуація та демографічна політика в країнах різного типу. Демографічна революція.

Статевий та віковий склад населення, його залежність від типу відтворення населення. Статевий та віковий склад населення в країнах різного типу.

Трудові ресурси та їх використання. Поняття про трудові ресурси. Склад трудових ресурсів. Залежність кількості трудових ресурсів від чисельності, вікового та статевого складу населення. Трудові ресурси та їх склад в країнах різного типу. Поняття «економічно активне населення». Баланс трудових ресурсів, види балансів.

Територіальна організація населення. Розміщення населення як результат процесу заселення та господарського освоєння. Поняття щільності населення. Сучасне розміщення населення по території Землі.

Розміщення населення і міграції. Міграції населення, їх причини. Види міграцій. Показники рухливості населення. Особливості міграцій населення в Україні.

Форми розселення та їх залежність від способу виробництва. Типи населених пунктів. Міські та сільські поселення. Класифікація населених пунктів за чисельністю населення.

Поняття про урбанізацію. Економічне та соціальне значення урбанізації. Регіональні типи урбанізації. Міські агломерації. Поняття про субурбанізацію.

Географія сільських поселень. Типи сільських поселень.

Поняття про сітки поселень та системи розселення.

Етно-демографічні особливості України. Характеристика демографічної ситуації: Природний рух населення України.

Статеві-вікова структура населення України. Національний та релігійний склад населення України. Розподіл та розміщення трудового потенціалу

України. Особливості системи розселення України. Міграційні процеси та українська діаспора.

Географія АПК

Мета, предмет, завдання дисципліни. Загальні знання про комплекси: паливно-енергетичний, металургійний, машинобудівний, хімічний. Склад цих комплексів та їх галузева структура. Основні принципи та фактори розміщення промисловості.

Паливно-енергетичний комплекс. Структура та особливості розміщення. Паливно-енергетичний баланс. Паливна промисловість: вугільна, нафто- та газодобувна, торф'яна та нафтопереробна. Систему трубопроводів в Україні. Електроенергетика, види електростанцій та їх розміщення. Використання нетрадиційних видів енергії.

Металургійний комплекс. Чорна металургія: особливості промислового виробництва. Галузеві регіони коксохімії, виробництва чавуну, сталі і прокату. Особливості виробництва кольорових металів.

Технологічні особливості машинобудівного комплексу. Проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Особливість функціонування хімічної та нафтохімічної промисловості. Основні галузі промисловості та їх техніко-економічні особливості.

Транспортний комплекс: особливості функціонування і розвитку. Технологічні особливості функціонування автомобільного, залізничного, річково-морського, авіаційного і трубопровідного.

Комплекс виробництв конструкційних матеріалів і хімічних продуктів. Структура комплексу та особливості функціонування.

Особливості функціонування лісової, деревообробної і целюлозно-паперової промисловості. Проблеми та перспективи розвитку.

Особливості виробництва промисловості будівельних матеріалів. Проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Основи сільськогосподарського виробництва. Особливості виробництва у рослинництві і тваринництві. Особливості виробництва і функціонування агропереробного комплексу.

Основи суспільної географії

Об'єкт і завдання економічної і соціальної географії. Місце економічної і соціальної географії в системі наук.

Етапи розвитку світової економічної і соціальної географії. Методологія економічної і соціальної географії: територіальність, комплексність, регіональна цілісність, системність.

Поняття природні умови і природні ресурси. Класифікації природних ресурсів: генетична, екологічна (за ознакою вичерпності природних ресурсів), господарська. Економічна оцінка природних ресурсів та її методи. Природно-ресурсний потенціал (ПРП): компонентна і територіальна структура.

Господарство як форма організації життєдіяльності людей. Поняття структури виробництва та її види (галузева, функціональна, територіальна). Продуктивні сили та виробничі відносини. Економічна система та її види. Показники економічного розвитку. Показники рівня життя.

Галузева структура господарства – відображення суспільного поділу праці. Сфера матеріального виробництва і нематеріальна сфера. Головні галузі матеріального виробництва. Постіндустріальні, індустріальні, індустріально-аграрні, аграрно-індустріальні, аграрні країни. Поняття міжнародної спеціалізації країни. Вплив НТР на структурну модернізацію господарства.

Територіальна структура господарства. Глобалізація світового господарства, формування транснаціональних корпорацій. Науково-технічний прогрес та науково-технічна революція.

Промисловість та її значення. Галузева структура промисловості та її стисла характеристика.

Географія сільського господарства. Галузева структура сільського господарства.

Транспорт. Галузева і територіальна структура транспорту. Транспортні системи.

Поняття про інфраструктуру, її значення в підвищенні ефективності господарства. Функціональні види інфраструктури. Значення інформаційної інфраструктури у сучасному суспільстві. Поняття маркетингу. Функції маркетингу. Менеджмент оперативний і стратегічний.

Соціальна географія. Поняття соціального розвитку. Еволюція та революція. Соціальні революції, їх значення для розвитку суспільства.

Політична географія: об'єкт, предмет, завдання, проблеми. Поняття політичного устрою та адміністративно-територіального поділу.

Географія туризму. Міжнародний туризм. Рекреаційно-туристичні ресурси України, світу.

Територіальний поділ праці, його чинники та основні форми. Поняття про міжнародну спеціалізацію. Форми міжнародних зв'язків. Економіко-географічне районування. Функції, роль і фактори економіко-географічного районування.

Політична карта світу та її формування. Класифікація і типологія країн світу та їх критерії.

Поняття про територіальну організацію суспільства. Компонентна структура.

Регіональна політика. Особливості та механізми регіональної політики. Роль вільних економічних зон. Глобалізація у світі.

Економічна та соціальна географія України

Предмет, мета та завдання курсу. Економіко-географічне та політико-географічне положення України. Оцінка природно-ресурсного потенціалу України.

Трудові ресурси України: їх структура, динаміка та територіальний розподіл.

Господарство України. Промисловість, основні принципи і фактори її розміщення. Особливості галузевої і територіальної структури. Паливно-енергетичний комплекс. Структура комплексу, особливості розміщення. Паливно-енергетичний баланс України.

Металургійний комплекс України. Його структура, особливості і фактори

територіального розміщення. Чорна металургія, кольорова металургія. Економіко-географічна оцінка сировинної бази, основні фактори розміщення.

Машинобудівний комплекс України. Галузева структура, основні структурні зміни, особливості територіальної структури. Принципи та фактори розміщення провідних галузей. Основні райони, вузли та центри. Проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Хімічна та нафтохімічна промисловість. Основні галузі, райони і центри територіальної концентрації. Проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Комплекс виробництв конструкційних матеріалів і хімічних продуктів. Структура комплексу та особливості розміщення.

Лісова, деревообробна і целюлозно-паперова промисловість. Основні центри, проблеми та перспективи розвитку.

Промисловість будівельних матеріалів. Географія, галузева та територіальна структура, проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Агропромисловий комплекс України: структура, типи. Характеристика основних сфер АПК.

Транспортний комплекс України. Основні види транспорту, транспортні коридори і транспортні вузли.

Зовнішньоекономічні зв'язки, їх види.

Адміністративно-територіальний устрій та економічне районування. Особливості формування адміністративно-територіального устрою та економічних районів. Сучасне економіко-географічне районування, проблеми розвитку і розміщення продуктивних сил у працях М.М. Паламарчука, Ф.Д. Заставного, Л.М. Корецького, Д.І. Богорода, М.Д. Пістуна, О.І. Шаблія, О.Г. Топчієва В.О. Поповкіна та інших географів. Адміністративно-територіальна реформа в Україні.

Особливості сучасного розвитку економічних районів України. Економічні райони: Донецький, Придніпровський, Північно-Східний, Столичний, Причорноморський, Карпатський, Подільський, Центральнo-український, Західно-поліський (Північно-Західний). Загальна характеристика районів: економіко-географічне та політико-географічне положення, адміністративно-територіальний устрій, природно-ресурсний потенціал, демографічна характеристика, трудові ресурси та їх використання, структура господарського комплексу, розвиток і розміщення основних галузей господарства, характеристика промислового та агропромислового комплексів, транспорт і зв'язок, аналіз розвитку і розміщення соціальної сфери, територіальна організація продуктивних сил, зовнішньоекономічна діяльність, рекреаційний комплекс, екологічна ситуація.

Теоретичні основи соціальної географії. Об'єкт і предмет дослідження соціальної географії. Місце соціальної географії в системі географічних наук. Функції соціальної географії та підходи до її вивчення. Історія розвитку соціальної географії. Закони, закономірності та принципи соціальної географії. Методична база сучасної соціальної географії. Оцінка мети, сучасних завдань. Рівень розвитку понятійно-термінологічного апарату соціальної географії. Особливості застосування теоретичних знань соціальної географії у практиці життєдіяльності населення. Напрями розвитку теоретичної бази соціальної

географії у XXI столітті. Створення та розроблення нових концепцій і теорій у соціальній географії початку XXI ст. Нова парадигма соціальної географії. Напрями удосконалення понятійно-термінологічного апарату соціальної географії у XXI ст. Особливості та шляхи вдосконалення галузевої структури соціальної географії.

Демографічна ситуація в Україні: чисельність населення, статеві-вікова структура, природний рух, міграція. Національний склад. Українська діаспора. Трудові ресурси України, їх структура, динаміка та територіальний розподіл розселення. Особливості перспективного розвитку географії населення і діяльності населення.

Напрями перспективного розвитку соціальної інфраструктури. Передумови розвитку соціальної інфраструктури. Соціальний розвиток села. Основні завдання соціальної інфраструктури. Матеріально-побутова сфера. Торгівля та громадське харчування. Соціально-культурна сфера.

Наука та освіта як фундаментальна складова національної економіки. Рівень розвитку освіти та його зв'язок з рівнем розвитку продуктивних сил та добробуту суспільства.

Структура вітчизняної освіти. Особливості розвитку освіти в умовах формування постіндустріального суспільства. Місце і роль освітньої сфери у формуванні кадрового потенціалу країни.

Культура як складова гуманітарної сфери. Структура та регіональні особливості розвитку комплексу культури. Територіальна і галузева структура, її особливості. Основні види діяльності, що відносяться до культурного комплексу. Напрями перспективного розвитку географії культури.

Поступ сакральної географії у XXI ст. Сакральна географія: об'єкт, предмет, завдання, проблеми.

Розвиток медичної географії. Тенденції та особливості розвитку сфер відтворення здоров'я населення України. Основні передумови зміцнення здоров'я української нації. Територіальні відміни сфери відтворення здоров'я людини.

Особливості перспективного розвитку рекреаційної географії. Рекреація і туризм. Рекреаційно-туристичні ресурси України. Географія туризму. Міжнародний туризм.

Політична географія: Об'єкт, предмет, завдання, проблеми. Поняття політичного устрою. Сучасний стан та перспективний розвиток науки.

Еколого-географічний комплекс. Контроль і моніторинг природного середовища в Україні. Стан навколишнього природного середовища в Україні. Правові аспекти охорони навколишнього середовища. Види забруднення довкілля та напрямки його охорони.

Географія світового господарства

Предмет і завдання. Становлення предмету, зміст, меж предметні зв'язки. Методи економічної та соціальної географії. Системний та топологічний підходи та методи наукових досліджень.

Історико-географічний підхід до вивчення економічної географії. Основні етапи формування політичної карти світу. Групування країн світу. Типологія країн світу.

Головні риси сучасної політичної карти світу. Політична географія. Терміни, поняття. Період і етапи формування політичної карти світу.

Типологія країн сучасного світу. Групування країн по чисельності населення, розміру території, формам державного устрою. Використання типологічного методу у класифікації країн сучасного світу. Типологічні особливості країн що розвиваються.

Населення світу і його географія. Роль факторів, що сприяли створенню сучасної географії населення світу. Національна структура населення світу (головні нації). Сучасна географія світу. Раси і етнічні групи населення. Урбанізація. Міграції населення світу.

Світові природні ресурси та проблеми природокористування (семінарське заняття). Визначення взаємозв'язків в циклі: природні ресурси – НТР – ринкові відносини. Ринкові відношення і природокористування. Принципи організації.

Світове господарство як категорія і НТР. Світове господарство як історична, політекономічна категорія. Міжнародний географічний (територіальний) поділ праці. Основні форми міжнародного поділу праці. Світове господарство та НТР.

Паливно-енергетична промисловість світу. Рівень розвитку, територіальна та галузева структура. Нафтова та газова промисловість. Вугільна промисловість. Електроенергетика. Нова енергетична ситуація в світі. Паливно-енергетична промисловість світу. Головні проблеми. Визначення галузі. Роль в промисловому комплексі. Географія паливної промисловості (види, основні басейни, географія споживання). Країни експортери енергетичної сировини. Динаміка перспективи. Охорона природи.

Металургійна промисловість світу. Особливості формування територіальної структури металургії. Паливна та сировина база металургії. Чорна металургія. Кольорова металургія. Металургійна промисловість світу. Технологічний цикл (потреба в сировині, паливі, додаткових матеріалах). Поняття про металургійний комбінат повного циклу. Центри металургійної промисловості світу. Країни експортери сировини і металу. Динаміка розвитку по континентах.

Машинобудівна промисловість. Особливості формування територіальної структури машинобудування. Розміщення провідних галузей машинобудування і міжнародна торгівля цією продукцією. Типи країн по рівню розвитку машинобудування. Географія машинобудівної промисловості світу. Роль і значення галузі машинобудівної промисловості. Структура машинобудівної промисловості. НТР і розвиток галузі. Головні центри і країни світу. Перспективи розвитку галузі.

Хімічна промисловість світу. Особливості сировинної бази. Основна хімія. Хімія органічного синтезу. Хімічна промисловість світу, її географія. Сировинна база хімічної промисловості. Сучасна географія. Вплив НТР на структуру і географію хімічної промисловості. Країни експортери хімічної сировини і кінцевої продукції. Проблеми охорони природи.

Текстильна і харчова промисловість світу. Галузевий склад та народногосподарське значення. Сировинна база та географія споживання. Раціональне використання сировини. Вирішення проблем

Світове сільське господарство. Структура агропромислового комплексу світу. Рослинництво – галузева та територіальна структура. Тваринництво. Роль соціально-географічних та природних факторів в розміщені сільськогосподарського виробництва. Географія аграрних відносин. Головні хлібні культури, їх виробництво і географія розміщення. Технічні культури, їх класифікація і географія розміщення.

Географія сільського господарства світу. Фактори, що визначають географію галузей с/г. Оцінка земельного фонду світу. Оцінка кліматичних умов світу з позиції розвитку с/г. Головні країни експортери с/г продукції. Сільське господарство та охорона навколишнього середовища. і охорона природи.

Географія світового транспорту. Види транспорту і рівень розвитку окремих видів транспорту. Вплив НТР на рівень розвитку окремих видів транспорту. Регіональні транспортні системи і зв'язок між ними. Значення транспорту в розвитку продуктивних сил. НТР і транспорт. Забезпеченість країн світу транспортними засобами. Сучасні проблеми транспорту.

Міжнародні економічні зв'язки. Міжнародні організації. Глобальні екологічні проблеми.

Фізична географія материків та океанів

Предмет і завдання курсу, його місце в загальній системі підготовки вчителя географії. Значення курсу для вивчення економічної і соціальної географії.

Материки та океани – великі природні об'єкти. План фізико-географічної характеристики. Загальні географічні закономірності Землі. Загальні закономірності геотектури (материки та океани) і будови рельєфу суходолу. Планетарні закономірності розподілу теплоти в географічній оболонці. Закономірності розподілу тиску в різні сезони біля поверхні Землі у вільній атмосфері. Планетарні закономірності розподілу атмосферних опадів і режиму зволоження. Фактори, що їх зумовлюють. Основні закономірності диференціації географічної оболонки. Широтна зональність, довготна диференціація, висотна поясність. Планетарна модель географічної зональності на материках.

Фізико-географічна характеристика Світового океану. Загальна характеристика фізико-географічних умов Світового океану. Глобальні зв'язки між океаном і материками. Регіональний огляд Тихого, Атлантичного, Індійського і Північного Льодовитого океанів за планом (загальні відомості, історія вивчення, основні риси геологічної будови і рельєфу дна, кліматичні умови і фактори, що їх зумовлюють, циркуляція поверхневих вод, водні маси, органічний світ, природні ресурси, фізико-географічне районування).

Фізико-географічна характеристика Європи. Формування території. Основні етапи розвитку природи. Рельєф. Клімат. Внутрішні води. Ґрунтовий

покрив, рослинність, тваринний світ. Людина. Особливості просторової диференціації природи і фізико-географічне районування.

Фізико-географічна характеристика Азії. Формування території. Основні етапи розвитку природи. Рельєф. Клімат. Внутрішні води. Ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ. Людина. Особливості просторової диференціації природи і фізико-географічне районування.

Фізико-географічна характеристика Північної Америки. Формування території. Основні етапи розвитку природи. Рельєф. Клімат. Внутрішні води. Ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ. Людина. Особливості просторової диференціації природи і фізико-географічне районування.

Фізико-географічна характеристика Південних материків. Фізико-географічна характеристика Південної Америки. Формування території. Основні етапи розвитку природи. Рельєф. Клімат. Внутрішні води. Ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ. Людина. Особливості просторової диференціації природи і фізико-географічне районування.

Фізико-географічна характеристика Африки. Формування території. Основні етапи розвитку природи. Рельєф. Клімат. Внутрішні води. Ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ. Людина. Особливості просторової диференціації природи і фізико-географічне районування.

Фізико-географічна характеристика Австралії. Формування території. Основні етапи розвитку природи. Рельєф. Клімат. Внутрішні води. Ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ. Людина. Особливості просторової диференціації природи і фізико-географічне районування.

Фізико-географічна характеристика Океанії. Острови Тихого океану, їх походження і зв'язок із структурами дна. Природні відмінності. Особливості клімату, походження органічного світу. Заселення Океанії людиною. Сучасне населення островів. Історико-етнографічні області: Меланезія, Мікронезія, Полінезія.

Фізико-географічна характеристика Антарктиди. Формування території. Основні етапи розвитку природи. Рельєф. Клімат. Внутрішні води. Ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ. Людина. Особливості просторової диференціації природи і фізико-географічне районування.

Фізична географія України

Предмет географії України та значення курсу. Географічне положення. Розміри території і крайні точки. Географічний центр України та географічний центр Європи. Протяжність кордонів держави.

Геологічна будова території України. Історія розвитку території, поширення гірських порід. Розвиток форм рельєфу і поверхні. Неотектонічні рухи, сейсмічні явища. Тектонічні, вулканічні, денудаційні, водно-ерозійні, гравітаційні, льодовикові, карстово-суфозійні, еолові, антропогенні форми рельєфу.

Основні форми поверхні України. Низовини. Височини. Приуроченість низовин, височин, гір до геологічних структур. Морфологічні особливості Карпатських і Кримських гір, їх геологічна будова і вік. Господарська оцінка рельєфу.

Корисні копалини. Залежність залягання корисних копалин від геологічної будови території України. Паливні ресурси. Перспективні нафтогазоносні провінції України. Залізорудні ресурси, основні залізорудні басейни. Нікопольський марганцеворудний басейн. Родовища кольорових металів. Золоті запаси. Алмазні родовища. Аміачна сировина: кам'яна і калійна солі. Значення Сивашу. Сірка (Роздол, Яворів). Будівельні матеріали. Економічна оцінка ресурсів надр України.

Загальна характеристика клімату України. Основні кліматоутворюючі чинники: сонячна радіація, циркуляція, підстилаюча поверхня. Розподіл температури, опадів, сніговий режим. Територіальні відміни клімату. Кліматичні пояси і області. Клімат рівнинних і гірських територій. Вплив океанів. Господарська оцінка клімату. Неприятливі та стихійні кліматичні явища.

Фізико-географічна характеристика морів, що омивають Україну, їх господарське і рекреаційне значення. Проблеми і перспективи раціонального використання ресурсів Чорного і Азовського морів. Внутрішні води, природні фактори їх формування та розподілу. Основні річки країни та їх басейни. Регіональні особливості і відміни. Особливості водного режиму річок України. Озера, лимани, ставки. їх господарське значення, Болота України, їх використання. Підземні і ґрунтовні води, Водні ресурси України, їх використання і охорона.

Ґрунти. Закономірність розміщення ґрунтів України, їх походження. Основні типи ґрунтів. Ерозія, підтоплення і затоплення ґрунтів, хімічне і радіаційне забруднення. Вплив ґрунтових ресурсів на розвиток та спеціалізацію сільського господарства. Меліорація ґрунтів. Охорона ґрунтів.

Неприятливі фізико-географічні процеси, фактори їх формування, їх види. Посухи і суховії. Ерозійні процеси, зсуви, селі. Карст, заболочування, вторинне засолення ґрунтів.

Ландшафти і фізико-географічне районування. Класифікація ландшафтів України. Фізико-географічне районування. Зональні і а зональні одиниці фізико-географічного районування (зони, підзони, провінції, області).

Характеристика природних зон України: географічне положення, межі і розміри. Характерні риси зон та їх окремих компонентів. Поділ на фізико-географічні області.

Характеристика Кримських і Карпатських гір: географічне положення, розміри, особливості природних умов і ресурсів. Висотна поясність ґрунтово-рослинного покриву у горах. Ландшафтна структура. Неприятливі природні явища; землетруси, зсуви, карст.

Історія географічних досліджень

Розвиток географії в стародавньому світі і ранньому середньовіччі. Географічні знання у народів Єгипту, Міжріччя, Північної Індії. Культурні перші письмові наслідки земле опису. Колиска науки - стародавній Єгипет. Визначення меридіонального положення, кутів світу, гідрологічні знання,

кліматичні характеристики. Карта зоряного неба. Астрологічні карти морських подорожей асирійців, фінікійців, карфагенян.

Географічні знання древнього Китаю та Індії. Китайський період формування географічного пізнання світу. Визначення закономірностей затемнення та їх передбачення. Географічні твори, з визначеннями класифікації ґрунтів, зонально-кліматичних умов, придатності рослинного покриву для ґрунтових угруповань. Географічні знання у творах староіндійського походження - Рамаєна та Махабхарата - класифікація головних річок та гір.

Грецький період формування географії. Гомерівська Греція. Просторовий світогляд греків від Егейського моря до Чорного моря. Грецька колонізація Малої Азії. Гомерівський період. Гомер - батько географії. Географічний опис Лівії, Ефіопії, Фінікії, Скіфії, Чорного моря. Період архаїчної Греції. Мілетська географічна школа. Фундаментальні погляди Фалеса, Анаксимандра, Анаксимена. Уявлення Гекатея про Ойкумену. Формування картографічного зображення відомого всесвіту.

Географічна думка періоду класичної Греції. Географічні надбання Геродота, Подорожі Геродота та відображення у наукових трудах. Визначення широтних кліматичних поясів. Внески у формування географічної науки Платону, Аристотеля. Робота Аристотеля «Метеорологія». Період еленізму. Внесок у географічну науку таких видатних дослідників як Єратосфен, Гиппарх, Посидоній, Страбон, Птоломей.

Велике географічне відкриття світу. Географічні знання в період середньовіччя. Обмеженість природних ресурсів світу. Розподіл ведучих мінеральних ресурсів по світу. Етапи відносин суспільства и довкілля. Занебданність географічної думки. Засілля релігійних та фанатично-містичних поглядів. Відкат науки з позицій еленізму. Економічні передумови географічного етапу відкриття світу. Виробничий потенціал регіонів світу і його вплив на державні системи. Природно-ресурсний потенціал окремих регіонів. Диспропорція в розвитку окремих економічних регіонів, торгівлі, культури та наукової думки. Арабський період пізнання світу. Торгово-колонізаційні шляхи формування всесвіту.

Епоха великих географічних відкриттів. Економічні та політичні передумови виникнення потреби географічних відкриттів. Експедиційні подорожі з метою пошуків новітніх ринків світу та формування колоніальних володінь. Економічні лідери та їх спонукання до нових торгово-економічних відносин. Експедиції Христофора Колумба, Америго Віспуччі, Фергана Магеллана та наслідки цих експедицій для географічного пізнання.

Розвиток географії у 18-20 сторіччі. Широке пізнання континентальної Азії, Далекого Сходу, Курильських островів та Камчатки. Російські північні експедиції. Формування сучасної карти світу. Відкриття Південних континентів Америки. Африки, Австралії.

Регіональна економічна географія

Найважливіші економічні регіони світу. Регіони як об'єкти економіко-географічних досліджень. Історичні особливості їх виникнення і формування. Нерівномірність економічного розвитку. Вплив географічних умов, соціально-

економічних передумов на досягнутий рівень розвитку господарства регіонів. Внутрішньорегіональні закономірності географічного розподілу праці.

Європейський регіон. Загальні і внутрішньорегіональні відмінності. Тенденції, проблеми і перспективи розвитку. Європейська цивілізація. Європейська економічна інтеграція. Субрегіони і їх особливості. Політико- і економіко-географічна характеристика країн Європи. Особливості країн з економікою перехідного типу. Територіальна структура господарства районів. Основні регіональні проблеми: реконструкція "старопромислових районів", подолання наслідків "надагломерації" (населення і господарства, підйом відсталих районів підвищеною питомою вагою екстенсивного сільського господарства. Форми і метод державної регіональної політики.

Азійський регіон. Загальне і внутрішньорегіональні відмінності. Тенденції, проблеми і перспективи розвитку. Географічна специфіка Азії. Загальна характеристика і географія господарства регіону. Субрегіони і їх особливості. Політико- і економіко-географічна характеристика країн. Моделі економічного розвитку. Японія. Китай. Індія. Географічне і геополітичне положення. Природні умови і ресурси. Історико-географічні і політико-географічні особливості. Характеристика населення і господарства. Регіональні відмінності. Місце країни в світовій економіці.

Африка. Загальні і внутрішньорегіональні відмінності. Тенденції, проблеми і перспективи розвитку. Географічна специфіка Африки. Субрегіони і їх особливості. Політико-економіко-географічна характеристика країн. Єгипет, ЮАР, Нігерія. Географічне і геополітичне положення. Природні умови і ресурси. Історико-географічні і політико-географічні особливості. Характеристика населення і господарства. Регіональні відмінності. Місце країни в світовій економіці.

Північна Америка. Загальне і внутрішньорегіональні відмінності. Тенденції, проблеми і перспективи розвитку. Політико- і економіко-географічна характеристика США, Канади. Географічне і геополітичне положення. Природні умови і ресурси. Історико-географічні і політико-географічні особливості. Характеристика населення і господарства. Регіональні відмінності. Місце країн в світовій економіці.

Латинська Америка. Загальні і внутрішньорегіональні відмінності. Тенденції, проблеми і перспективи розвитку. Географічна специфіка Латинської Америки. Субрегіони і їх особливості. Політико- економіко-географічна характеристика країн. Мексика. Бразилія. Аргентина. Географічне і геополітичне положення. Природні умови і ресурси. Історико-географічні і політико-географічні особливості. Характеристика населення і господарства. Регіональні відмінності. Місце країни в світовій економіці.

Рекреаційна географія

Предмет і задачі курсу «Рекреаційна географія». Особливості сучасної географічної науки, її диференціація на окремі наукові напрями та розділи у зв'язку з ускладненням соціально-економічних процесів. Рекреаційна географія - як науковий напрямок, що вивчає географічні закономірності функціонування та розвитку територіальних систем організації діяльності людей поза робочим

часом, її місце у системі географічних наук. Предмет та об'єкт дослідження рекреаційної географії. Етапи становлення рекреаційної географії.

Рекреаційні ресурси - як природні та антропогенні об'єкти. Визначення поняття рекреаційні ресурси, їх класифікація (природні, культурно-історичні, соціально-економічні). Різниця між умовами рекреації та рекреаційними ресурсами. Рекреаційний потенціал території його функціональна структура та положення в системі природокористування.

Основні чинники формування і розвитку рекреаційних потреб. Структура, класифікація форм і видів рекреаційної діяльності (по головному мотиву, по характеру використання рекреаційних ресурсів, по правовому статусу і тривалості, по територіальному признаку, ритміці і характеру організації, віковому признаку, кількості учасників і тісноті соціальних контактів). Основні функції вільного часу. Тенденції в еволюції рекреаційної діяльності у зв'язку зі змінами структури рекреаційних потреб.

Рекреаційна галузь та індустрія туризму, характерні риси територіальної структури. Головні типи рекреаційних територій, особливості організації та упорядкування в різних країнах світу.

Рекреаційний район як соціально-економічна категорія. Закономірності умов формування рекреаційного району і різних одиниць таксономічної ієрархії рекреаційного районування.

Геоінформаційні технології

Загальні питання ГІС. Історія розвитку. Сучасні технології в науці та житті людини. Поняття ГІС. Структура сучасної геоінформатики. Історія розвитку ГІС. Класифікація та основи функціонування ГІС Використання ГІС у практичній діяльності. ГІС на транспорті.

ГІС у планіровочній документації. Використання ГІС та вплив нових технологій на господарство в світі. Особливості використання ГІС у практичній діяльності.

Приклади застосування ГІС на транспорті. Сучасний стан та перспективи використання ГІС в муніципальному управлінні.

Системи глобальної навігації. Електронно-картографічні інформаційні системи. Технології глобальної навігації. Система GPS. Сучасний стан систем супутникової навігації. Морська навігація.

Напрямки розвитку ГІС. Технологія ГІС в створенні карт. Зйомки місцевості. Камеральна обробка даних. Програмні засоби. ГІС та Інтернет. Інтернет та карти. Мережеві ГІС.

Ринок геоінформаційних серверів. Ринок світових виробників ГІС. Тенденції ринку ГІС. Номенклатура основних ГІС виробників. Консорціум OpenGIS

ГІС на території СНД. Ринок ГІС у СНД. Національні проекти. Національний атлас Росії. Відчизняні муніципальні ГІС.

Авторські права в ГІС. Сучасні правові моделі. Інтелектуальна власність, поняття та історія. Протиріччя між науково-технічним й культурним прогресом та великим бізнесом. Копирайт та копілефт моделі. Приклади відкритих (OpenSource) та закритих (пропріетарних) ГІС.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО ЗАВДАННЯ

Критерії оцінювання знань на комплексному Державному екзамені з фаху

Відповідь студента оцінюється на „**відмінно**”, якщо вона містить повне, розгорнуте, правильне та обґрунтоване викладення матеріалу; відображає чітке знання відповідних категорій, їх змісту, розуміння їх взаємозв'язку і взаємодії, правильне формулювання тлумачень відповідних понять; свідчить про знання назв і змісту передбачених програмою нормативно-правових актів (для найважливіших – необхідно знати рік їх прийняття); містить аналіз змістового матеріалу, самостійні висновки студента, формулювання та аргументацію його точки зору; логічно і граматично правильно викладена.

Відповідь студента оцінюється на „**добре**”, якщо вона виявляє загалом високий рівень знань студента щодо всієї програми навчальної дисципліни та практично відповідає викладеним вище вимогам, однак, при цьому не містить самостійного аналізу питання або не повністю аргументована, або не містить окремих елементів чи ознак, які не є суттєвими для характеристики предмету питання; або містить незначні неточності, які не впливають істотно на загальну характеристику того чи іншого явища (поняття тощо).

Відповідь студента оцінюється на „**задовільно**”, якщо вона є неповною, не містить усіх необхідних відомостей про предмет питання, є не зовсім правильною: наявні недоліки у розкритті змісту понять, категорій, закономірностей, назв та змісту нормативно-правових актів, нечіткі характеристики відповідних явищ; не є аргументованою, не містить посилань на нормативно-правові акти; свідчить про наявність прогалин у знаннях студента; викладена з істотним порушенням логіки подання матеріалу; містить багато теоретичних помилок.

Відповідь студента оцінюється на „**незадовільно**”, якщо студент не відповів на поставлене запитання, або відповідь є неправильною, не розкриває сутності питання, або допущені грубі змістовні помилки, які свідчать про відсутність знань у студента, або їх безсистемність та поверховість, невміння сформулювати думку та викласти її, незнання основних положень навчальної дисципліни.

Критерії виставлення загальної оцінки на комплексному Державному іспиті

Шкала виставлення підсумкової оцінки Державного екзамену за відповіді на три теоретичні питання:

Таблиця 1

№ п/п	Загальна оцінка за національною шкалою	Оцінки за кожне питання в екзаменаційному білеті	Середня арифметична оцінка за іспит
1.	Відмінно	„5”, „5”, „5”; „5”, „5”, „4”	5.0 4,67
2.	Добре	„5”, „4”, „4”	4.33

		„5” „4” „3”;	4.0
		„4” „4” „4”;	4.0
		„5” „3” „3”.	3.66*
		„4” „4” „3”;	3.66
3.	Задовільно	„4” „3” „3”;	3.33
		„3” „3” „3”;	3.0
		„3” „3” „2”.	2.66
4.	Незадовільно	„3” „2” „2”;	2.33
		„2” „2” „2”.	2.0

Оцінки за шкалою ECTS у співвідношенні з національною шкалою виставляються наступним чином:

Таблиця 2

Середня арифметична оцінка за комплексний іспит	Оцінка за шкалою ECTS		Оцінка за національною шкалою
4,50 – 5,00	A	90-100	Відмінно
4,00 – 4,49	B	85-89	Добре
3,66* – 3,99	C	75-84	
3,33 – 3,66	D	70-74	Задовільно
2,70 – 3,32	E	60-69	
2,69 і нижче	F	0-59	Незадовільно

Примітки: *При наявності однієї оцінки з трьох «відмінно».

При виставленні підсумкової оцінки на комплексному державному екзамені з фаху комісія виходить з того, що всі складові державного екзамену є рівноцінними, а підсумкова оцінка визначається на основі обчисленої середньої арифметичної оцінки з округленням до сотих часток (див. табл. 1)

Крім цього враховуються загальні вимоги до виконання ККЗ, що забезпечують максимальну оцінку:

- здатність до застосування знань, їх диференціювання, інтеграції та уніфікації аналізу фактів, подій, прогнозу результатів;
- правильність рішень, інтерпретації схем, картосхем, графіків, діаграм;
- повнота структури розрахунків (постановка задачі, розрахункова схема, рішення, оцінка рішення),
- грамотність, лаконізм і логічність, послідовність викладу;
- оформлення відповідно до чинних стандартів.

ТРИВАЛІСТЬ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ - 120 ХВИЛИН

Питання до атестаційного іспиту з Географії для здобувачів освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю Географія

1. Поняття “географічної оболонки” як приповерхневої загальнопланетарної системи Землі. Межі, властивості, загальні риси.
2. Геоморфологія в системі географічних наук, її об'єкт дослідження. Поняття про форми та елементи рельєфу.
3. Поняття географічної оболонки як приповерхневої, загальнопланетарної системи Землі. Межі, властивості, загальні риси.
4. Характеристика основних географічних поясів та ландшафтних зон на рівнинах материків.
5. Провідні компоненти ландшафту та їх роль в формуванні природних комплексів. Ландшафт та його властивості.
6. Топографічний план і карта. Система координат. Визначення положення точок земної поверхні.
7. Класифікація географічних карт. Картографічні моделі як засіб та предмет дослідження.
8. Предмет ландшафтознавства: основні етапи розвитку і сучасні досягнення.
9. Морфологічна структура ландшафту: фація, урочище, місцевість.
10. Екзогенні процеси рельєфоутворення. Вивітрювання: типи і процеси. Схилі, флювіальні, еолові, карстові, гляціальні, берегові процеси та форми рельєфу.
11. Структура сучасного екологічного знання. Геоєкологія: предмет, задачі, місце.
12. Інформатика, геоінформатика, географічні інформаційні системи (ГІС). Геоінформатика і географія. Історія розвитку геоінформаційних технологій і ГІС у світі та на Україні.
13. Ендогенні процеси рельєфоутворення. Мегарельєф материків, рухомих геосинклінальних областей та дна Світового океану.
14. Поняття про біоценози. Основні ознаки біоценозу: видовий склад, структура, динаміка, місцеположення.
15. Поняття про ареали. Типи ареалів. Ендеміки та релікти. Червоні книги.
16. Світовий океан як природна система. Єдність та підрозділи океану. Природні ресурси.
17. Епохи складчатості та гороутворення: докембрійська, байкальська, каледонська, герцинська, мезозойська, альпійська.
18. Типи земної кори. Гірські породи. Відносний і абсолютний вік рельєфу та гірських порід.
19. Закономірності загальної циркуляції атмосфери: циклони та антициклони, пасати, тропічні мусони, бризи, фен, бора.
20. Циклони та антициклони, їх формування, структура. Погода в циклонах та антициклонах. Центри дії атмосфери.

21. Поняття про геосинклінали та платформи. Їх будова, стадії розвитку та зв'язок з формами рельєфу.
22. Типи річок Світу за різними ознаками. Характеристика провідних річок різних континентів. Роль в господарстві.
23. Вертикальна поясність на Землі, причини та географічне розповсюдження.
24. Ґрунти України - географія, властивості. Земельні ресурси України (загальна характеристика).
25. Глобальні проблеми людства та географічна наука. Ознаки глобальних проблем, їх класифікація, географічні особливості прояву.
26. Ґрунт - поняття, основні властивості та функції. Фактори (чинники) і сутність ґрунтоутворення.
27. Світове господарство. Цілісність, протиріччя та різноманітність його структурних підрозділів; географія.
28. Народонаселення світу. Динаміка чисельності, розміщення. Демографічна проблема.
29. Расовий та етнічний склад населення світу. Географія, етнонаціональні конфлікти.
30. Структура та аналітичні можливості сучасних ГІС. Функції та області застосування. Класифікація сучасних ГІС.
31. Сучасна політична карта світу. Етапи формування. Політичні типи країн; зміни останніх десятиріч.
32. Природа і ресурси Чорного та Азовського морів.
33. Порівняльна фізико-географічна характеристика природних зон Північної Америки та Євразії.
34. Четвертинна історія розвитку території Євразії та Північної Америки.
35. Порівняльна фізико - географічна характеристика Тихого та Атлантичного океанів.
36. Мегарельєф Світового океану: підводна окраїна материків, зона переходу дна, глибоководна улоговина, серединні хребти.
37. Фізико - географічна характеристика Океанії. Генеза островів. Меланезія, Нова Зеландія, Мікронезія, Полінезія.
38. Антарктида. Історія відкриття. Особливості Льодової та Кам'яної Антарктиди. Клімат. Органічний світ.
39. Аналіз кліматоутворюючих факторів та типи кліматів Євразії.
40. Характеристика внутрішніх вод території Євразії.
41. Аналіз висотної поясності на території Південної Америки. Співвідношення висотних та широтних поясів.
42. Типові риси ландшафтно - кліматичних зон на території України.
43. Кліматоутворюючі фактори та типи кліматів на території Африки.
44. Фізико-географічна характеристика природних зон Південної Америки.
45. Кліматоутворюючі фактори та типи кліматів на території Південної Америки.
46. Геологічна історія формування та орографія Південної Америки.
47. Фізико - географічна характеристика природних зон Африки.
48. Природні зони Австралії.

49. Фізико - географічна характеристика природних зон Євразії.
50. Геологічна історія, тектонічна структура, орографічної будови Північної Америки.
51. Внутрішні води Північної Америки: класифікація та територіальний розподіл.
52. Історія геологічного розвитку та корисні копалини України.
53. Тектоніка. Геоструктури і пов'язані з ними форми рельєфу на території України.
54. Кліматоутворюючі фактори та типи клімату в Україні.
55. Внутрішні води на території України.
56. Основні закономірності диференціації ґрунтово-рослинного покриву України.
57. Фізико-географічна характеристика природних зон на території Євразії.
58. Загальна фізико - географічна характеристика Африки. Зв'язок сучасного рельєфу з геологічною історією формування.
59. Ландшафти Українських Карпат.
60. Ландшафти Кримських гір.
61. Природа та ресурси Чорного та Азовського морів.
62. Гіпотези походження материків і океанів.
63. КНР: сучасні проблеми розвитку, географія господарства.
64. Малі країни Західної Європи, їх типологічні риси. Роль і місце в міжнародному географічному поділі праці.
65. Рекреаційно - туристичний комплекс Українського Причорномор'я.
66. Населення України. Етнічний склад. Міське і сільське населення. Розміщення.
67. США - провідна держава світової економіки.
68. Чорна та кольорова металургія України. Ресурсна база. Географія. Проблеми розвитку.
69. Гірнично -добувна промисловість України. Галузева та територіальна структура. Проблеми забезпечення господарства України паливом.
70. Машинобудівний комплекс України. Фактори розміщення. Географія основних галузей.
71. Сільське господарство - головний структурний компонент АПК України. Географія рослинництва і тваринництва.
72. Країни, що розвиваються. Типологічні риси та ознаки.
73. Африка. Політична та економічна карта. Роль та місце Африки в структурі світового господарства.
74. Південно-Західна Азія. Склад регіону, оцінка ЕГП, природно-ресурсний потенціал, етнонаціональні, політичні проблеми розвитку.
75. Азіатсько-Тихоокеанський регіон: склад, економічні центри, географія. Роль і місце АТР в структурі світового господарства.
76. Індія - структура господарства, територіальні відмінності, проблеми розвитку.
77. КНР: сучасні проблеми розвитку, географія господарства.
78. Японія: місце і роль в структурі світового господарства. Географічні відмінності в економіці країн.

79. ФРН - економічний лідер Західної Європи. Місце і роль в структурі ЄС. Географія господарства.
80. Економіко - географічне районування України. Сучасні підходи.
81. Сучасні економічні і політико-географічні процеси в країнах Східної Європи.
82. Франція: структура і географія господарства.
83. Австралія. Загальні риси розвитку . Географія господарства. Роль і місце в структурі світового господарства.
84. Малі країни Західної Європи. Їх типологічні риси. Роль і місце в міжнародному поділі праці.
85. Світовий АПК та його роль у вирішенні продовольчої проблеми людства. Типи сільського господарства та географія його галузей.
86. Населення України: чисельність, розміщення, національний склад, міжнаціональний склад, міжнаціональні відносини.
87. Природно-ресурсний потенціал України. Особливості розвитку економіки на сучасному етапі. Географія основних галузей господарства.
88. Загальна економіко-географічна характеристика Закавказького регіону. Сучасний політичні, економічні, етнонаціональні проблеми.
89. Економіко і політико географічна характеристика країн Середньоазійського регіону СНД.
90. Загальна оцінка природно-ресурсного потенціалу країн Латинської Америки.
91. Паливно - енергетичний комплекс України: структура, проблеми розвитку, географія.
92. Транспортний комплекс України: структура, проблеми розвитку, географія.
93. Природно - ресурсний потенціал України та її регіонів.
94. Промислові райони України на кінець XIX - поч. XX ст. та їх загальна характеристика.
95. Природно - заповідний фонд України.
96. Рослинний і тваринний світ зони широколистяних лісів, проблеми використання та охорони.
97. Економіко - географічна характеристика країн - сусідів Причорномор'я (Туреччина, Болгарія, Румунія).
98. Туристичні ресурси природного походження.
99. Лікувальний тип рекреаційної діяльності. Типи курортів.
100. Індустрія та інфраструктура туризму.
101. Поняття про рекреаційні ресурси. Класифікація рекреаційних ресурсів.
102. Розвиток зв'язків в сучасний період між Україною та Болгарією.
103. Екологічні проблеми Чорного моря та північного Причорномор'я.
104. Географічні аспекти формування туристських ресурсів України.
105. Ресурси туристської інфраструктури України.
106. Типізація територіальних рекреаційних систем. Головні ознаки і принципи.
107. Рослинний та тваринний світ гірського Криму, проблеми охорони.

108. Характеристика господарських зв'язків України та Польщі.
109. Етапи історії розвитку туризму в світі.
110. Поняття про туризм. Класифікація видів туризму.
111. Джерела забруднення природного середовища в Україні.
112. Природні та соціально-економічні фактори розвитку туризму.
113. Економіко-географічна характеристика Угорщини та її зв'язки з Україною.
114. Рекреаційно-туристські зони і райони Європи.
115. Історія розвитку заповідної справи.
116. Особливості ландшафтів степової зони України.
117. Глобальні екологічні тенденції в світі.
118. Види і особливості функціонування туристських підприємств.
119. Рослинність і тваринний світ Карпат, проблеми використання та охорони.
120. Історико-культурні туристські ресурси. Поняття і склад.
121. Міжнародна та національна класифікації охоронюваних природних територій.
122. Причини розвитку екологічної кризи в Україні.
123. Етнічні туристичні ресурси України.
124. Рослинність і тваринний світ степової зони України. Проблеми використання та охорони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алисов Н., Хорев Б. Экономическая и социальная география мира. – М., 2000.
2. Багров М.В., Боков В.О., Черваньов І.Г. Землезнавство – К.: Либідь, 2000
3. Баранский Н.Н. Методика преподавания экономической географии. – М., 1990.
4. Блій Г. Географія: світи, регіони, концепти: підручник для студентів ВНЗ. – К.: Либідь, 2004.
5. Власова Т.В. Физическая география материков. Ч. 1, 2. - М.: Просвещение, 1986
6. Геологія з основами геоморфології [Електронний підручник]/ Даценко Л.М., Воронка В.П., Бондарець Д.С., Непша О.В.// Державна служба інтелектуальної власності України. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір за № 45730 від 25.09.2012 року. –Мелітополь, 2012.
7. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії. – К.: Либідь, 1996.
8. Голиков А.П. Економіка України: навч. посібн. / А.П. Голиков, Н.А. Казакова, О.А. Шуба. – К.: Знання, 2009.-286 с.
9. Грабовський Ю.А. Спортивний туризм. Навчальний посібник / Ю.А.Грабовський, О.В.Скалій, Т.В. Скалій – Тернопіль: Навчальна книга, 2008. – 304 с.
10. Гришко С.В. Географічне прогнозування: Навчальний посібник. –Мелітополь: Люкс, 2015. – 124 с.
11. Дергачёв В.А. Мировая экономика: экономика зарубежных стран. – М.: Флинта, 2000. – 480 с.
12. Добровольский В.В. География почв с основами почвоведения. - М.: Просвещение, 1989.
13. Дорогунцов С.І., Чернюк Л.Г., Борщевський Л.П., Данилишин Б.М., Фащевський М.І. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України. – К., 2002.
14. Душина И.В., Понурова Г.А. Методика преподавания географии: Пособие для учителей и студентов. – М., 1996.
15. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С.П. – Львів: Світ, 2003.
16. Жучкевич В.А., Лавринович М.В, Физическая география материков и океанов. - Минск: Университетское, 1986.
17. Заставний Ф.Д. Фізична географія України: Підруч. для 8 кл. – К.: Форум, 2002.
18. Ільченко В.Р., Гуз К.Ж., Булава Л.М. Природознавство. – Полтава: ТОВ “Ловши-К”, 2005
19. Кобернік С.Г. Географія України (8-9 клас) в опорних схемах. – Навч.-метод посібник . – К.: ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1998.
20. Короновский Н.В., Якушова А.Ф. Основы геологии. – М.: Высшая школа, 1991.
21. Леонтьев О.К., Рычагов Г.И. Общая геоморфология. - М.: Высшая школа, 1990.
22. Пилишенко В.І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 325с.
23. Манів З.О., Луцький І. М., Манів С.З. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 638 с
24. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник.- К.: Знання, 2005.-551с
25. Методика обучения географии в школе: Учебн. пособие / Под ред. Л.М. Панчешниковой. – М.: Просвещение, 1997.

26. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник / За ред. Я.Б. Олійника. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007.- 444с.
27. Північно-Західне Приазов'я: геологія, геоморфологія, геолого-геоморфологічні процеси, геоекологічний стан: монографія/Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, О.В. Непша та ін.; відп. ред. Л.М. Даценко. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 308 с.
28. Сажнева Н.М. Рекреаційна географія: Навчальний посібник. - Мелітополь: Люкс, 2008. - 329
29. Сажнева Н.М., Арсененко І.А. Рекреаційна географія та туризм (словник-довідник сучасних термінологічних понять) :Навчальний посібник. –Мелітополь:„Люкс”, 2007. –254 с.Бабарицька
30. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: підручник для студ. географ. спеціальностей вищих навч. закладів / О.Г. Топчієв. - Одеса: Астропринт, 2009.- 544с.
31. Туризм: туристичні змагання. Електронний навчальний посібник/О.З.Байтеряков, В.В. Молодиченко – Мелітополь, 2008.
32. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні. – К.: Вища школа, 2002
33. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства. – К.: Освіта, 2002
34. Юрківський В.М.Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: Підручник. – К.:Либідь, 2001.
35. Ярошенко О.Г. Природоведение: Учебн. для общеобр. учебн. завед. – К.: Генеза, 2005.